

بررسی آرا و اندیشه‌های جمعیتی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۱۰/۲۷

تاریخ تأیید مقاله: ۹۴/۷/۸

غلامرضا جمشیدی‌ها *

سعید نریمانی **

پیمان عبدی ***

چکیده

هدف از نگارش مقاله حاضر، بررسی آرا و اندیشه‌های جمعیتی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری بوده است. به منظور تحقق هدف پژوهش و نیز استخراج داده‌ها، با روش اسنادی، برخی از دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری در حوزه مد نظر (جمعیت) بررسی شد. در بررسی و تشریح آرا و اندیشه‌های جمعیتی امام خمینی (ره)، به مباحث ازدواج و تولید مثل، رشد جمعیت، کنترل مولید و جلوگیری از بارداری و سقط جنین و در بررسی اندیشه‌های جمعیتی مقام معظم رهبری، به علل لزوم افزایش جمعیت جوان ایران از منظر ایشان اشاره شده است. در نهایت، پیشنهادهایی به منظور ارائه کامل‌تر و بررسی جامع‌تر دیدگاه‌های جمعیتی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری ارائه شده است.

واژگان کلیدی: امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری، اندیشه، جمعیت.

* دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران. Email: gjamshidi@ut.ac.ir

** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی Email: saeednarimani85@gmail.com

*** کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی

بررسی و به کارگیری اندیشه‌های دانشمندان مسلمان که با الهام از منابع اصیل اسلامی شکل گرفته است، علاوه بر آنکه از لحاظ نظری، دستیابی به نظریه‌های مرتبط و متناسب با شرایط جامعه اسلامی را ممکن می‌سازد، در ارائه راهکارهای علمی و عملی برای مرتفع نمودن بخشی از مشکلات این جامعه، متناسب با مقتضیات آن نیز نقش و سهمی بسزا دارد. بررسی آثار و تأمل در اندیشه‌های اندیشمندان مسلمان، ما را به این نتیجه می‌رساند که متفکران مسلمان در زمینه مسائل اجتماعی، کم و بیش مباحثی را مطرح کرده‌اند که قابل مقایسه با دستاوردهای برجسته علوم اجتماعی است. ظهور چنین اندیشه‌هایی که در فضای فکری و فرهنگ اسلامی پدید آمده است، نیاز جامعه اسلامی به آشنایی و آگاهی از آرا و نظرات متفکران مسلمان را به خوبی نشان می‌دهد و ضرورت بررسی آن را نیز دوچندان می‌سازد.

نوشتار حاضر از میان متفکران مسلمان، بنیانگذار فقید ج.ا.ایران، حضرت امام خمینی (ره) و رهبری معظم انقلاب اسلامی ایران، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای را برای بررسی بخشی از دیدگاه‌های ایشان مد نظر قرار داده است. از آنجا که وسعت اندیشه رهبران انقلاب اسلامی ایران، بررسی همه نظرات ایشان را از عهده یک مقاله خارج می‌سازد؛ از این رو در این مقاله، موضوع جمعیت مورد توجه قرار گرفته و در دو بخش، برخی از نظرات ایشان در این موضوع بررسی می‌شود. در بخش نخست، به آرا و اندیشه‌های جمعیتی امام خمینی پرداخته می‌شود و در بخش دوم، با توجه به انتقادات صریح رهبر معظم انقلاب و دغدغه ایشان نسبت به روند کاهش جمعیت جوان ایران، علل لزوم افزایش جمعیت جوان ایران از نظر ایشان برشمرده و تشریح می‌شود.

بخش اول: آرا و اندیشه‌های جمعیتی امام خمینی (ره)

۱. ازدواج و تولید مثل

ازدواج و تولید مثل، نیاز بشر و از حق حیات او سرچشمه می‌گیرد. اگر انسان‌ها حق دارند زندگی کنند، پس حق تولید مثل هم دارند؛ چون در غیر این صورت، نسل بشر قطع می‌شود و از زندگی بازمی‌ایستد. اسلام نیز ازدواج و تولید مثل را حق انسان می‌داند و به کسی اجازه نمی‌دهد آن را از او سلب کند (منتظر قائم، ۱۳۸۱: ۵۱). در اندیشه امام (ره)

نیز به امر مقدّس ازدواج بارها سفارش شده است. ایشان در این باره می‌فرمایند: «ازدواج کنید که از سنن بزرگ الهی و مبدء بقای انسانی است» (بی‌آزار شیرازی، ۱۳۷۵: ۱۲۶). ایشان با دریافت جامع از دین و با استفاده از معارف دست اوّل (قرآن و روایات اهل بیت (ع)) معتقدند که شریعت اسلامی، مؤمنان را به تکثیر جمعیت فراخوانده است و از رسول اکرم (ص) نقل می‌کنند که: «بهترین زنان، زنی است که زیاد زایمان کند، با محبت، با عفت، در خانواده‌اش عزیز باشد و با شوهرش با خضوع رفتار نماید». همچنین در مورد مسئله ازدواج دختران و پسران می‌فرمایند: «پسری که به سن ۱۵ سالگی می‌رسد، او را باید زن داد» (حسینی طهرانی، ۱۴۱۵: ۱۸۴). «کسی که به واسطه نداشتن زن به حرام می‌افتد، واجب است که زن بگیرد. زن نیز بعد از فوت یا شهادت همسرش بهتر است که ازدواج کند» (بی‌آزار شیرازی، ۱۳۷۵: ۱۳۰).

۲. رشد جمعیت

عامل جمعیت از زمان‌های قدیم مورد توجه سیاستمداران، دانشمندان و صاحب‌نظران اقتصادی، اجتماعی و فلسفی بوده است و مذاهب و ادیان نیز در این مورد، موضع کم و بیش روشنی دارند. عده‌ای از متفکران با افزایش جمعیت موافق بوده، آن را عامل پیشرفت اقتصادی و مولد ثروت می‌دانسته‌اند و گروهی دیگر، افزایش جمعیت را باعث فقر و تنزل سطح رفاه دانسته، مخالف آن بوده‌اند. عده‌ای نیز از ثبات تعداد جمعیت طرفداری می‌کرده‌اند. (امانی، ۱۳۸۷: ۹-۸)

نخستین اظهار نظر صریح امام خمینی (ره) راجع به مسئله جمعیت، اردیبهشت سال ۱۳۵۸ در سخنرانی ایشان در جمع نمایندگان پاکستان و بحرین در قم بوده است. ایشان در پاسخ به کسانی که نظرشان را درباره‌ی جلوگیری از رشد زاد و ولد خواسته بودند، می‌فرمایند: «راجع به موالید، تابع آن است که حکومت چه تصمیمی بگیرد» (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۴: ۳۹). حضرت امام (ره) در پاسخ به این سؤال که ایران اسلامی پذیرای چه جمعیتی می‌تواند باشد، می‌فرمایند: «مسلمین ۱ میلیارد تقریباً جمعیتند. الآن ۱ میلیارد جمعیت دنیا را تشکیل می‌دهند. با دارا بودن همه چیز؛ ممالک غنی وسیع و مملکت ایران ۳۵ میلیون حالا می‌گویند جمعیت دارد. وسعتش آن قدر است که برای ۱۵۰ تا ۲۰۰ میلیون جمعیت کافی است؛ یعنی اگر ۲۰۰ میلیون جمعیت داشته باشد، در ایران به رفاه زندگی می‌کنند و همین طور ممالک دیگر وسیعند. عراق وسیع است و

جمعیت کمی دارد. چه وقت می‌خواهند این حکومت‌ها بیدار بشوند و دست از اغراضشان بردارند؟ و چه وقت می‌خواهند مسلمین توجّه بکنند به اینکه مصالحشان چه است و دردشان چه است؟ و چه وقت باید دوا کنند این درد را؟» (همان، ج ۷: ۳۹۳)

در دیدگاه امام (ره)، رشد جمعیت عامل مشکلات اقتصادی و غیر اقتصادی جامعه نیست و با کنترل آن نه تنها مشکلی حل نخواهد شد، بلکه با توجّه به انگیزه‌های سیاسی مبلغین کنترل جمعیت، ضرباتی به انقلاب و جامعه اسلامی وارد می‌شود. حضرت امام با دیدی تخصصی‌تر از سایر متفکران مسلمان، نقشه‌های استعماری را در قالب سیاست‌های کنترل جمعیت در کشورهای اسلامی می‌بینند و می‌فرمایند: «استعمارگران می‌خواهند همه چیز ما را به یغما ببرند. نمی‌گذارند در دانشگاه‌های دینی و علمی ما آدم تربیت شود؛ از آدم می‌ترسند. اگر یک آدم در مملکتی پیدا شود، مزاحم آن می‌شوند» به همین دلیل جلوگیری از تکثیر نسل را خلاف مصالح اجتماعی و سیاسی مسلمانان می‌دانستند. (حسینی طهرانی، ۱۴۱۵: ۲۵۰)

از جمله مواردی که امام (ره) علاوه بر مقابله با نقشه‌های استعماری، افزایش جمعیت را توصیه می‌کنند:

- کمی تعداد مسلمانان در مناطق دارای سکنه غیر مسلمان؛
- کمی تعداد شیعیان در مناطق دارای سکنه غیر شیعی؛
- افزایش جمعیت مسلمانان در مناطق مهاجرپذیر؛
- افزایش جمعیت ساکنین سرزمین‌های تحت حاکمیت حکومت اسلامی؛ در حالی که در همان سرزمین، سکنه‌ای با ملیت‌های متفاوت ساکن باشند.
- افزایش جمعیت مسلمانان در مناطقی که فقر فرهنگی در آنجا حاکم است. (خمینی، ۱۳۸۲: ۱۸-۱۶)

۳. کنترل مولید و جلوگیری از بارداری

در دیدگاه امام (ره)، نظر به اینکه شریعت اسلام ترغیب‌کننده به فزونی نسل مسلمانان و انتشار آن است و تحدید نسل و جلوگیری از آبستنی، مخالف فطرت انسانی و شریعت اسلامی است و نیز اینکه، هدف جلوگیری از افزایش جمعیت مسلمین، نیرنگی برای کاهش نیروی انسانی آنها و تقویت سلطه استعمارگران بر کشورهای اسلامی و بهره‌برداری بیشتر از ثروت‌های آنان است؛ همچنین جلوگیری از نسل، نوعی عمل

نادرست و بدگمانی به خدای تعالی است، تحدید نسل مطلقاً جایز نیست. ایشان دعوت و الزام مردم به تحدید نسل و جلوگیری از آبستنی را نیز شرعاً جایز نمی‌دانند. (حسینی طهرانی، ۱۴۱۵: ۱۳۹-۱۳۸)

اکثر مراجع معظم تقلید از جمله امام (ره)، با روش‌های منجر به نقص عضو در مردان مخالفند و عمل بستن لوله‌ها^۱ در مردان را در صورت احتمال عدم بازگشت، جایز نمی‌دانند. این عمل (واکتومی) در دیدگاه امام چنان زشت و نکوهیده است که در جواب زنی که ۱۰ فرزند دارد و از نظر کثرت اولاد و تأمین آنها در زحمت فراوانی است، می‌فرماید: «جلوگیری از آبستنی در صورتی که انگیزه آن، ترس از فقر و کمبود باشد، حرام است و معتقدند که این طور برخورد با مسائل و رسیدن به هدف، در شأن کشور اسلامی نیست». (همان: ۷۲ و ۱۳۸)

امام (ره) در بعد فردی کنترل موالید و جلوگیری از بارداری می‌فرماید: کنترل موالید زمانی جایز است که: (۱) با رضایت شوهر باشد و (۲) جلوگیری از بارداری، موجب نازایی دائمی نشود، ضرر به مزاج و عضو نرساند و خلاف شرع نباشد. در بعد اجتماعی آن نیز معتقدند: اگر تولید مثل زیاد در یک مقطع زمانی، خسارت‌ها و مفاسد بزرگ اجتماعی - اقتصادی برای جامعه مسلمان به بار آورد و هیچ راه حلی نداشته باشد، حکومت می‌تواند به طور موقت، مردم را به کنترل موالید توصیه و راهنمایی کند یا بعضی از تسهیلات غیر ضروری زندگی را به کسانی که به آن توصیه‌ها عمل نمی‌کنند، ندهد. (منتظر قائم، ۱۳۸۱: ۵۲)

۴. سقط جنین

از نظر حضرت امام (ره) در شریعت اسلامی، جنین از اولین مرحله موجودیت خود، حرمت خاصی دارد و ارتکاب هر نوع عملی که منجر به ایراد صدمه به جنین یا از بین رفتن آن شود، مستوجب مسئولیت کیفری است. ایشان در بخش احکام قضایی کتاب تحریر الوسیله آورده‌اند: «جنین اگر روح در او دمیده شده باشد و در اثر جنایت سقط شود، دیه‌اش خون‌بهای کامل است؛ یعنی ۱۰۰۰ دینار، البته به شرط مسلمان بودن پدر و مادرش، محکوم به اسلام باشد و نیز فرزند برده و دختر نباشد (خون‌بهای دختر نصف پسر است). اگر جنین‌ها دوقلو یا چند قلو باشند، باید به عدد آنها دیه پرداخت شود. اگر بچه سقط شده بیش از یکی باشد، دیه بر اساس تعداد آنها خواهد بود. دیه اعضای جنین

1. Vasectomy.

و جراحاتش به نسبت دیه همان جنین است. اگر جنین در مرحله‌ای است که گوشت و استخوان‌بندی آن تمام شده، اما هنوز روح در آن پیدا نشده باشد، دیه‌اش چه پسر باشد چه دختر، ۱۰۰ دینار محاسبه می‌شود. در صورتی که جنین در مرحله نطفه سقط شود، دیه‌اش ۲۰ دینار؛ اگر در مرحله علقه باشد (خون بسته شده) باشد، دیه‌اش ۴۰ مثقال طلا؛ اگر مضغه (پاره گوشت) باشد، ۶۰ مثقال طلا؛ اگر روح در وی دمیده نشده باشد، ۸۰ مثقال طلا و اگر روح در وی دمیده شده باشد، ۱۰۰ مثقال طلا دیه دارد که در همه این مراحل، فرقی بین دختر و پسر نیست^۱. (امام خمینی، ۱۳۸۶، ج ۴)

امام (ره) بر این نظرند که در دین مبین اسلام، سقط جنین به دلیل کنترل جمعیت، مجاز نیست. حتی در مورد سقط جنینی که دچار بیماری هموفیلی شده است، می‌فرمایند: سقط نمودن این‌گونه جنین‌ها جایز نمی‌باشد و اینکه گفته می‌شود به دنیا آمدن این‌گونه جنین‌ها والدین را با مشکلات اقتصادی مواجه می‌سازد، نمی‌توان مجوز سقط جنین دانست. همچنین می‌افزایند: ناقص‌الخلقه بودن جنین نیز مجوز شرعی برای سقط جنین حتی قبل از ولوج روح در آن محسوب نمی‌شود. ولی اگر تهدید حیات مادر بر اثر استمرار حاملگی مستند به نظر پزشک متخصص و مورد اطمینان باشد، سقط جنین قبل از ولوج روح در آن اشکال ندارد. (اخویان و قربانی، ۱۳۹۰: ۲۸)

امام خمینی (ره) در جواب سؤالی با این مضمون که: اگر جنین در رحم، مُشْرِف به موت حتمی باشد و باقی ماندن آن در رحم به همان حال برای زندگی مادر خطرناک باشد، آیا سقط جایز است؟ می‌فرمایند: چون در فرض سؤال، امر دایر است بین مرگ حتمی طفل به تنهایی و بین مرگ حتمی طفل و مادر او؛ بنابر این، چاره‌ای نیست که حداقل زندگی مادر با سقط جنین نجات داده شود و در فرض سؤال، شوهر حق ندارد همسرش را از این کار منع کند. با توجه به اینکه کلام امام در این فرض، هم شامل جنینی می‌شود که فاقد روح است و هم شامل جنینی که حائز روح شده است، لذا سقط جنین در این فرض، مطلقاً جایز است (همان: ۲۸). ایشان همچنین می‌افزایند: «در صورتی که استمرار بارداری، حیات مادر و جنین، هر دو را تهدید کند و نجات زندگی طفل به هیچ وجه ممکن نباشد، ولی نجات زندگی مادر به تنهایی با سقط جنین امکان

۱. جسمی که پس از لقاح تخمک و اسپرم به وجود آید، تا ۴۰ روز نطفه است؛ بعد از ۴۰ روز علقه است؛ و بعد از ۴۰ روز دیگر مضغه است. در مرحله چهارم، استخوان جنین تشکیل می‌یابد و سپس به مرحله‌ای می‌رسد که از لحاظ فیزیکی کامل است، اما هنوز روح در وی دمیده نشده است.

داشته باشد، در این صورت نجات جان مادر واجب‌تر است؛ اگر چه جنین حائز روح شده باشد» (همان: ۲۹). «در صورتی که ادامه‌حاملگی برای مادر خطر جانی در بر داشته باشد یا موجب تشدید عوارض مرضی و وخامت حال او شود تا قبل از ولوج روح، عمل بیرون آوردن جنین (کورتاژ)^۱ با اظهار نظر پزشکی قانونی و مقام قضایی صورت می‌پذیرد. در قانون مجازات عمومی سابق، چنین چیزی پیش‌بینی شده بود. معمولاً وقتی که مادر بیماری قلبی داشته باشد یا بیماری‌های مزمن کلیه و... این اجازه داده می‌شود. در این باره از محضر امام راحل استفتایی صورت گرفته است بدین شرح: «زنی حامله شده است و اکنون ۴۵ روز از بارداری او می‌گذرد. دکترها می‌گویند حاملگی برای مادر خطر جانی دارد و موجب فلج شدن وی خواهد شد؛ آیا سقط جنین برای چنین مادری جایز است یا خیر؟ ایشان در پاسخ می‌فرمایند: اگر ضرر و خطر جانی برای مادر دارد، قبل از دمیده شدن روح در جنین، اسقاط جایز است». (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۴: ۴۹)

بخش دوم: اندیشه‌های جمعیتی مقام معظم رهبری

تداوم سیاست کنترل جمعیت و شعار معروف نهادینه شده در سال‌های دولت کارگزاران که «دو بچه کافی است»، چندی است که با شروع انتقادات صریح رهبر انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مد نظر بسیاری از مسئولان و کارشناسان نظام اسلامی قرار گرفته است. بیان انتقادات بی‌پرده رهبر انقلاب و دغدغه‌ایشان نسبت به روند کاهش جمعیت ایران اسلامی، نشان از این دارد که بی‌توجهی به این مهم می‌تواند مشکلات بزرگ امنیتی، اقتصادی و فرهنگی برای نظام اسلامی به بار آورد. بدین منظور، در بخش دوم مقاله حاضر، علل لزوم افزایش جمعیت جوان ایران از منظر مقام معظم رهبری تشریح می‌شود.

۱. علل لزوم افزایش جمعیت جوان ایران از منظر مقام معظم رهبری

الف) جلوگیری از پیری جمعیت جامعه در آینده

رهبر معظم انقلاب در گذشته رهنمودهایی مبنی بر پرداختن به افزایش جمعیت داشتند. اخیراً نیز در رابطه با موضوع سیاست کنترل جمعیت و تأکید بر لزوم بازنگری در این سیاست فرموده‌اند: «سیاست تحدید نسل در یک برهه‌ای از زمان، درست بود؛

1. Curettage.

یک اهدافی هم برایش مُعین کردند. آن طوری که افراد متخصص و عالم و کارشناسان علمی این قسمت تحقیق و بررسی کردند و گزارش دادند، ما در سال ۷۱ به همان مقاصدی که از تحدید نسل وجود داشت، رسیدیم. از سال ۷۱ به این طرف، باید سیاست را تغییر می‌دادیم؛ خطا کردیم، تغییر ندادیم. امروز باید این خطا را جبران کنیم. کشور باید نگذارد که غلبه نسل جوان و نمای زیبای جوانی در کشور از بین برود؛ و از بین خواهد رفت اگر به همین ترتیب پیش برویم؛ آن طوری که کارشناس‌ها بررسی علمی و دقیق کردند. اینها خطابیات نیست؛ اینها کارهای علمی و دقیق کارشناسی شده است. اگر چنانچه با همین وضع پیش برویم، تا چند سال دیگر نسل جوان ما کم خواهد شد، که امروز قاعده جمعیتی ما جوان است و به تدریج دچار پیری خواهیم شد؛ بعد از گذشت چند سال، جمعیت کشور هم کاهش پیدا خواهد کرد؛ چون پیری جمعیت با کاهش زاد و ولد همراه است. یک زمانی را مشخص کردند و به من نشان دادند، که در آن زمان، ما از جمعیت فعلی مان، جمعیت کمتری خواهیم داشت. اینها چیزهای خطرناکی است؛ اینها را بایستی مسئولان کشور بجد نگاه و دنبال کنند. در این سیاست تحدید نسل، حتماً بایستی تجدید نظر شود و کار درستی باید انجام بگیرد. این مسئله افزایش نسل و اینها جزء مباحث مهمی است که واقعاً همه مسئولین کشور، نه فقط مسئولین اداری، روحانیون، کسانی که منبرهای تبلیغی دارند، باید در جامعه درباره آن فرهنگ‌سازی کنند؛ از این حالتی که امروز وجود دارد، ۱ بچه، ۲ بچه، باید کشور را خارج کنند. رقم ۱۵۰ و ۲۰۰ میلیون را اول امام گفتند، و درست هم هست، ما باید به آن رقم‌ها برسیم».

(بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)

«مسئله جمعیت که بجد هم مورد بحث و اختلاف نظر در جامعه است، مسئله بسیار مهمی است. بلاشک از نظر سیاست کلی کشور، کشور باید برود به سمت افزایش جمعیت؛ البته به نحو معقول و معتدل. همه اشکالات و ایرادهایی که وارد می‌شود که بعضی از اشکالاتی را هم که مطرح می‌کنند ما دیده‌ایم قابل برطرف شدن و قابل پاسخ دادن است. آنچه مهم است این است که کشور ما با ظرفیت طبیعی و با ویژگی جغرافیای سیاسی خود، احتیاج دارد به یک جمعیت بیشتر. علاوه بر این، همان طور که قبلاً هم گفته‌ایم، مسئله نمای جوان برای کشور، یک مسئله اساسی، مهم و تعیین کننده است. آن طوری که اهل علم و اهل تحقیق بررسی کرده‌اند و جوانب قضیه را ملاحظه کرده‌اند

و آمارها را مورد مذاق‌ه قرار داده‌اند، ما اگر چنان چه با این شیوه‌ای که امروز داریم، حرکت می‌کنیم، پیش برویم، در آینده نه چندان دور، یک کشور پیری خواهیم بود که علاج این بیماری پیری هم در حقیقت در دسترس نیست؛ حالا نه اینکه در دسترس ما نیست، بلکه در دسترس هیچ کس نیست؛ یعنی امروز کشورهایی که در دنیا دچار پیری شده‌اند و قدرت زاد و ولد خودشان را از دست داده‌اند، به دشواری می‌شود گفت که راه‌های علاجی برای حل این مشکل دارند. ما هم طبعاً با همین مشکل مواجه خواهیم شد؛ و نباید بگذاریم به این جا برسند». (بیانات در دیدار اعضای همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات مختلف جامعه. ۹۲/۸/۹)

«بنده همچنان معتقدم کشور ما کشور ۷۵ میلیونی نیست؛ کشور ما کشور ۱۵۰ میلیونی است؛ حالا ما دست کم را گرفتیم، گفتیم ۱۵۰ میلیون؛ بیشتر هم می‌شود گفت. قطعاً این کشور با این سطح وسیع، با این تنوع آب و هوایی، با این امکانات فراوان زیرزمینی، با این استعداد بالقوه علمی که در این کشور وجود دارد، می‌تواند یک کشور پرجمعیتی باشد و ان شاء الله خودش هم این جمعیت را اداره کند؛ یعنی همچنان که ما فکر می‌کنیم که اگر ۴، ۵ بچه افتاد روی دوش یک خانواده وضع زندگیشان چگونه خواهد شد، فکر این را هم نکنید که این ۴، ۵ بچه وقتی بزرگ شدند و کاری پیدا کردند و شغلی پیدا کردند، چه کمکی می‌توانند به پیشرفت کشور بکنند؛ یعنی این را هم باید فکر کرد». (پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای)

«هر اقدامی برای توقف رشد جمعیت، بعد از ۱۵۰ میلیون انجام گیرد. تجربه متراکم در قانونگذاری، در اجرا؛ این هم جزء نقاط درخشان کشور است. جمعیت کشور، ۷۵ میلیون. البته بنده همین جا عرض بکنم؛ من معتقدم که کشور ما با امکاناتی که داریم، می‌تواند ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت داشته باشد. من معتقد به کثرت جمعیت هستم. هر اقدام و تدبیری که می‌خواهد برای متوقف کردن رشد جمعیت انجام بگیرد، بعد از ۱۵۰ میلیون انجام بگیرد». (بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۰/۰۵/۱۶)

«یکی از مهم‌ترین موجودی‌های با ارزش ما، همین نسل جوان تحصیل کرده است. نسل جوان تحصیل کرده، هم شجاعت دارد، هم امید دارد، هم نشاط و تحرک دارد. من همین جا در داخل پرانتز عرض بکنم؛ یکی از خطاهایی که خود ما کردیم که بنده خودم هم در این خطا سهیم هستم، این مسئله تعیین نسل از اواسط دهه ۷۰ به این طرف

باید متوقف می‌شد. البته اولی که سیاست تحدید نسل اتخاذ شد، خوب بود، لازم بود، لیکن از اواسط دهه ۷۰ باید متوقف می‌شد. این را متوقف نکردیم؛ این اشتباه بود. عرض کردم؛ مسئولین کشور در این اشتباه سهیم هستند، خود بنده حقییر هم در این اشتباه سهیم هستم. این را خدای متعال و تاریخ باید بر ما ببخشد. نسل جوان را باید حفظ کرد. با این روند کنونی اگر ما پیش برویم، من چندی پیش هم در ماه رمضان در سخنرانی گفتم، کشور پیر خواهد شد. خانواده‌ها، جوان‌ها باید تولید مثل را زیاد کنند؛ نسل را افزایش دهند. این محدود کردن فرزندان در خانه‌ها، به این شکلی که امروز هست، خطاست. این نسل جوانی که امروز ما داریم، اگر در ۱۰ سال آینده، ۲۰ سال آینده و در دوره‌ها و مرحله‌های آینده این کشور بتوانیم آن را حفظ کنیم، همه مشکلات کشور را اینها حل می‌کنند؛ با آن آمادگی، با آن نشاط، با آن شوقی که در نسل جوان هست و با استعدادی که در ایرانی وجود دارد. پس ما مشکل اساسی برای پیشرفت نداریم». (بیانات در اجتماع بزرگ مردم بجنورد، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹)

ب) رشد جمعیت و پیشرفت کشور

«حد زاد و ولد در جامعه ما چیست؟ من اشاره کردم؛ یک تصمیم زمان‌دار و نیاز به زمان و مقطعی را انتخاب کردیم، گرفتیم، بعد زمانش یادمان رفت! مثلاً فرض کنید به شما بگویند آقا این شیر آب را یک ساعت باز کنید. بعد شما شیر را باز کنی و بروی! ماها رفتیم، غافل شدیم؛ ۱۰ سال، ۱۵ سال. بعد حالا به ما گزارش می‌دهند که آقا جامعه ما در آینده نه چندان دوری، جامعه پیر خواهد شد؛ این چهره جوانی که امروز جامعه ایرانی دارد، از او گرفته خواهد شد». (بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳)

«محدود کردن نسل، برای کشور ما یک خطر بزرگی است. ما در منطقه خطر مبالغ زیادی پیش رفتیم، باید برگردیم؛ می‌توانستیم جلوی این کار را بگیریم، نگرفتیم. آنچه که متخصصین و کارشناسان، با نگاه‌های علمی، با دقت علمی بررسی کرده‌اند، ما را به این نتیجه می‌رساند که با این روند کنونی، کشور در آینده دچار مشکل فراوان خواهد شد؛ کشور دچار پیری عمومی خواهد شد. این تحدید نسل، چیز بدی است. البته شنیدیم در مجلس طرحی در حال بررسی است؛ منتها آن طور که برای ما نقل کردند، آن طرح جواب نمی‌دهد؛ این مقداری که در این طرح دیده شده، جوابگو نیست. مسئولین و علاقه‌مندان و آشنایان با مقتضیات این کار در مجلس، باید توجه کنند و درست انجام

دهند». (بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۲/۰۴/۳۰)

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌فرماید: «فرزندآوری یک مجاهدت بزرگ است. ما با خطاهایی که داشتیم، با عدم دقت‌هایی که از ماها سر زده، یک برهه‌ای در کشور ما، متأسفانه این مسئله مورد غفلت قرار گرفت و ما امروز خطراتش را داریم می‌بینیم؛ که من بارها این را به مردم عرض کرده‌ام. پیر شدن کشور، کم شدن نسل جوان در چندین سال بعد، از همان چیزهایی است که اثرش بعداً ظاهر خواهد شد؛ وقتی هم اثرش ظاهر شد، آن روز دیگر قابل علاج نیست. اما امروز چرا، امروز قابل علاج است». (بیانات در دیدار مداحان در سالروز ولادت حضرت زهرا(س)، ۱۳۹۲/۰۲/۱۱)

جمع‌بندی

بررسی دیدگاه‌های جمعیتی امام خمینی (ره) نشان می‌دهد در مبحث ازدواج، نگاه ایشان به امر مقدّس ازدواج، مثبت و برگرفته از مبانی قرآنی، احادیث و روایات معصومین (ع) است که در آن، شریعت اسلامی، مؤمنان را به ازدواج و تکثیر جمعیت فراخوانده است. در بحث رشد جمعیت، حضرت امام افزایش جمعیت را نه تنها عامل مشکلات اقتصادی و غیر اقتصادی نمی‌دانند، بلکه جلوگیری از تکثیر نسل و بارداری را مخالف فطرت انسانی و شریعت اسلامی دانسته، آن را شرعاً جایز نمی‌دانند. ایشان همچنین به منظور مقابله با سیاست‌های استعماری در زمینه کاهش جمعیت، جلوگیری از پیشرفت و تحدید نسل را خلاف مصالح اجتماعی و سیاسی مسلمانان می‌دانند. در بحث سقط جنین نیز امام با استناد به مبانی قرآنی، سقط جنین را مجاز نمی‌دانند، مگر در مواردی که تولید مثل زیاد، در یک مقطع زمانی، مفسده داشته و جامعه را متضرر سازد یا با ادامه بارداری، مرگ مادر حتمی و قطعی باشد.

در آرا و اندیشه‌های جمعیتی مقام معظم رهبری نیز به علل لزوم افزایش جمعیت جوان ایران اشاره شده و جلوگیری از پیری جمعیت جامعه در آینده و پیشرفت کشور محور اصلی اندیشه‌های جمعیتی مقام معظم رهبری را تشکیل می‌دهد.

پیشنهادها

به منظور ارائه کامل‌تر و بررسی جامع‌تر دیدگاه‌های جمعیتی امام خمینی و مقام

معظم رهبری، همچنین ضرورت و اهمیت بررسی اندیشه‌های متفکرین مسلمان در دانشگاه‌ها، پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

- ارائه آراء و اندیشه‌های جمعیتی امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری و دیگر متفکرین مسلمان در قالب یک واحد درسی در مقاطع کارشناسی رشته‌های علوم اجتماعی و کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی، برای آگاهی بیشتر دانشجویان این رشته‌ها از نوع نگاه و نگرش رهبران انقلاب اسلامی ایران و دیگر متفکرین مسلمان در حوزه جمعیت.

- ارائه همزمان نظرات جمعیتی امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری و متفکرین مسلمان با جمعیت‌شناسان برجسته غربی در قالب یک واحد درسی در مقاطع کارشناسی رشته‌های علوم اجتماعی و کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی، به منظور مقایسه نظرات برای آگاهی از وجوه اشتراک و افتراق توسط دانشجویان این رشته‌ها؛ همچنین آگاهی از نظریه‌های مرتبط و متناسب با مقتضیات جامعه اسلامی.

منابع

- اخویان، محمدعلی و فتح‌الله قربانی (۱۳۹۰). «بررسی حکم سقط جنین از دیدگاه فقه مذاهب اسلامی». فصلنامه علمی - پژوهشی طب و تزکیه، دوره دوم، ش ۲: ۳۴-۲۰.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۶). *تحریر الوسیله*، ج ۴. ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی. قم: دارالعلم، چ چهارم.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۵). *صحیفه امام*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چ چهارم.
- امانی، مهدی (۱۳۸۷). *مبانی جمعیت‌شناسی*. تهران: سمت، چ هشتم.
- بی‌آزار شیرازی، عبدالکریم (۱۳۷۵). *طب روحانی یا بهداشت روانی*. تهران: دفتر نشر فرهنگی.
- پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری به نشانی www.khamenei.ir
- حسینی طهرانی، محمدحسین (۱۴۱۵ ق). *کاهش جمعیت ضربه‌ای سهمگین بر پیکر مسلمین*. تهران: حکمت.
- خمینی، سید حسن (۱۳۸۲). *مبانی فقهی تنظیم خانواده*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- منتظر قائم، مهدی (۱۳۸۱). *آزادی‌های شخصی و فکری از نظر امام خمینی*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- موسوی بجنوردی، سید محمد (۱۳۸۴). «بررسی فقهی و حقوقی سقط جنین با رویکردی بر نظریات حضرت امام خمینی (ره)». فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه متین، ش ۲۸ و ۲۹: ۵۵-۴۱.